

сучасне накладається на минуле. У свою чергу, «празький текст» – це не лише улюблені місця, які описано з неперевершеною точністю, а й почуття і спогади поета, за якими відчувається вгамований смуток і затихлий душевний щем. Дуже часто стосунки «герой–місто» мають автобіографічну основу і коливаються від цілковитого неприйняття до бажання героя злитися з містом, стати частиною його простору. «Празький», «варшавський» та інші локальні тексти у творчості Є. Маланюка є важливим предметом дослідження, що потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Військовий (Євг. М.) Про долю еміграції на чужині // Наша зоря. – Ланцут, 1922. – Ч. 28. – С.18.
2. Куценко Л. Dominus Маланюк: тло і постать / Леонід Куценко. – Вид. 2-ге, доп. – К. : Просвіта, 2002. – 368 с.
3. Маланюк Є. Нотатники (1936–1968) / Євген Маланюк ; упоряд. Л. Куценко. – К. : Тем-пора, 2008. – 335 с.
4. Маланюк Є. Поезії з нотатників (із недрукованої спадщини) / Євген Маланюк ; упоряд. Л. Куценко. – Кіровоград : Спадщина, 2003. – 95 с.
5. Маланюк Є. Поезії / Євген Маланюк ; упоряд. та передм. Т. Салиги, прим. М. Старовойта. – Львів : УПІ ім. І. Федорова ; «Фенікс Лтд», 1992. – 686 с.
6. Прохоренко О. Маланюк Є. Життя і творчість : навч.-метод. посіб. / Оксана Прохоренко. – Суми : Слобожанщина, 1998. – 132 с.
7. Самчук У. На білому коні. Спомини і враження / Улас Самчук. – Вінніпег : Тов-во «Волинь», 1980. – 251 с.
8. Топоров В. Петербург и петербургский текст русской литературы / В. Топоров // Метафизика Петербурга. Петербургские чтения по теории, истории и философии культуры / [отв. ред. Л. Морева]. – СПб. : Эйдос, 1993. – С. 205–235.
9. Lobodowski J. Poezja Jewhena Maianiuka / Jozef Lobodowski // Kultura. – Paryz. – 1968. – № 10/252. – S.111–128.
10. Malanjuk J. Pod cizim nebem (Zivot Jevhena Malanjuka) // Jevhen Malanjuk. – Praha : Ukrajinska iniciativa v CR, 2004. – 356 s.

Статтю подано до редколегії
17.09.2012 р.

УДК [821.162.1+821.162.2].09“189”

Л. М. Ковалець – доктор філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

З історії українсько-польських літературних взаємин: Юрій Федькович у рецепції Каєтана Абгаровича (Абгара-Солтана)

*Роботу виконано на кафедрі української літератури
ЧНУ ім. Юрія Федьковича*

У статті розглянуто основні положення першої спеціальної літературознавчої студії про Юрія Федьковича – праці польського дослідника з Галичини Каєтана Абгаровича (Абгара-Солтана) викладаються як у контексті інших, переважно польськомовних досліджень про видатного українського письменника, так і з погляду своєї пов'язаності з особою реципієнта та його власним творчим самовираженням.

Ключові слова: Федькович, Абгар-Солтан, рецепція, студія, діалог культур, оригінальність, суб'єктивне, стимулювання до творчості.

Ковалець Л. М. Из истории украинско-польских литературных взаимосвязей: Юрий Федькович в рецепции Каєтана Абгаровича (Абгара-Солтана). В статье рассмотрены основные положения первой специальной литературоведческой студии о Юрии Федьковиче – работы польского исследователя из Галиции Каєтана Абгаровича (Абгара-Солтана) излагаются как в контексте других, преимущественно польскоязычных исследований о выдающемся украинском писателе, так и с точки зрения своей связанности с личностью реципиента и его собственным творческим самовыражением.

Ключевые слова: Федькович, Абгар-Солтан, рецепция, студия, диалог культур, оригинальность, субъективное, стимулирование к творчеству.

Kovalets' L. M. From the history of Ukrainian-Polish literary relationships: Jurij Fed'kovych in Kajetan Abgarovych's (Abgar-Soltan's) perception. The key statements of the work by Polish researcher from Galicia Kajetan Abgarovych (Abgar-Soltan), the first special literary studies of Jurij Fed'kovych, are developed in the context of other studies of this prominent Ukrainian writer (mostly in Polish), and, on the other hand, from the standpoint of its connectedness with the recipient person and his own creative self-expression.

Key words: Fed'kovych, Abgar-Soltan, perception, dialogue of cultures, originality, subjective, stimulating to creation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.

Дослідження українсько-польських літературних взаємин закономірно перебуває серед пріоритетних напрямків міжслов'янського наукового дискурсу, адже, як справедливо підкреслив Ю. Барабаш, саме ці контакти «на певних етапах історії (XVII – перша половина XVIII ст., у добу бароко, а також у специфічних умовах, наприклад, на західноукраїнських землях, і у XX ст.) мали переважний характер» [1, 20]. Власне, І. Франко, В. Щурат, М. Возняк, Ю. Булаховська, Г. Вервес, В. Ведіна, Є. Єнджеєвич, Р. Кирчів, В. Кубацький, Є. Нахлік, Ф. Неуважний, С. Козак, Т. Пачовський та ін. дослідники активно прилучилися до створення корпусу праць, котрі, з одного боку, підсумували досягнення, з іншого – вказали на потребу виявлення й вивчення нових, досі нез'ясовувальних питань часткового порядку, без яких ніколи б не здійснювалися і, що важливо, не корегувалися, не розширювалися висновки. Пропонована стаття є такого конкретного плану і стосується історії українсько-польських контактів, попри те, що обидві сторони (і Юрій Федькович, і його дослідник Кастан Абгарович (Абгар-Солтан)) топтали свій земний ряс на українських теренах. Федькович завдяки батькові – Адальбертові Гординському де Федьковичу, нащадкові давнього шляхетського роду Сас, за походженням із Самбірщини на Львівщині, мав усі підстави ідентифікувати себе, як і батько, поляком. Однак суперечливе, більше негативне ставлення до Гординського, що спостерігалось ледь не все життя – аж до заперечення цього батьківства, змушувало сина-поета гамувати в собі польськість і репрезентувати себе суспільству як русина, чистокровного буковинського гуцула. Оця психологічно складна ситуація значно вплинула на внутрішнє буття передовсім Федьковича, але вона не завадила йому контактувати з польською людністю (спочатку стримано, у другій частині життя інтенсивніше), як не завадила тягнутися серед іншого і до польськомовної лектури та навіть творити під її враженням. І. Франко, у 1894 році виступаючи на з'їзді польських письменників та журналістів, підкреслив: «Якби не було збірки пісень Вацлава з Олеська, то не було б і воскресителів народної літератури в Галичині: Шашкевича, Вагилевича, Головацького, Устияновича» [2, 467]. Додамо, що без цієї збірки не було б і Федьковича як воскресителя літератури на Буковині.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У родоводі Кастана Абгаровича, уродження Станіслава, пізніше мешканця Тернопілля, польське коріння переплелось з вірменським. Та одностаїне художнє самовираження мовою А. Міцкевича, друковані виступи з повістями й новелістикою у Львові й у самій Польщі були посвідкою відповідної громадянської і творчої ідентифікації, при всьому тому, що картина цікавого для нас буття розгорталася на кресах – польсько-українському пограниччі, кровно пов'язаному з українським народом та його культурою. Власне, статус продовжувача традиції спільної польсько-української батьківщини не завадив Абгарові-Солтану обстоювати польську перспективу та водночас продовжити українофільську течію у польській літературі, що чи не найяскравіше виявилось в дебютному виступі письменника – літературному шкіці «Józef Jerzy Hordyński-Fed'kowicz, poeta rusiński na Ukrainie» («Осип Юрій Гординський-Федькович, руський поет на Україні»), а також збірці шкіців та образків «Rusine» («Русини»). У зв'язку зі сказаним постає питання: якщо такий авторитетний науковець, як І. Франко, включив до «української школи в польській літературі» й попередників С. Кльоновича, Т. Заборовського, Б. Залеського, С. Гошинського – представників письменства XVI–XVIII ст., тим самим указавши на відносність хронологічних обмежень, то, може, й наступників згаданих літераторів, зокрема й Абгара-Солтана можна мислити такими, що належать до означеного товариства?!

Тепер, коли постаті головних фігурантів нашого викладу в загальних рисах представлені, спробуємо: 1) бодай розглянути картину рецепції Федьковича своїми сучасниками й наступниками, з'ясувати напрямки досліджень, виокремивши інонаціональний, зокрема польськомовний матеріал; 2) оскільки, за В. Жирмунським, усяке сприйняття зазнає соціальної трансформації в новому

середовищі залежно від національно-суспільних умов і традицій, то важливо схарактеризувати хоч у загальних рисах конкретні умови й традиції, що стосуються обох сторін – реципієнта (Абгара-Солтана) і того, хто підлягав рецепції, – Федьковича. Аж відтак інтерпретація розвідки про українського письменника (як наслідок сприйняття) може бути результативною, а досвід польського автора пізнається краще й актуалізується.

1850–1880-ті роки як початковий етап студій про Федьковича характеризується не лише присутністю його самого як об'єкта уваги і помітною активністю перекладачів його творчості, а й початком формування національно-ідентичної української критичної думки в Галичині й на Буковині; ці виступи ще мало спиралися на філософію, соціологію, історію, психологію, а вели бесіду з читачем на рівні більше емоційному і тому не претендували на роль наукової. Помітною є публіцистична критика М. Драгоманова, в якій закономірно не було місця мистецтву і гостро стояло питання про життєспроможність письменства, яке він, Федькович, узявся репрезентувати. На перший погляд, у публікаціях українських громадсько-культурних діячів і навіть виступах зарубіжних фахівців із україністики (у Польщі – П. Свенціцького, Е. Сверчевського, Б. Червенського, В. Масляка, В. Щурата, та ін. у Росії – О. Пипіна, в Чехії – К. Кадлеца, як і в німецькомовній пресі Чернівців та Відня) преважав ще однотипний – оглядово-популяризаторський підхід до висвітлення Федьковичевої теми: зазвичай подавали біографічні довідки, окреслювали суспільно-політичне тло, констатували (услід за М. Драгомановим) згубний вплив Шевченка на Федьковича і явні переваги прози письменника.

Разом з тим, помічаємо і нові думки та підходи: П. Свенціцький, подаючи у польсько-українському альманасі «*Sioło*» («Село») (виходив у Львові в 1866–1867 рр.) переклади кількох творів Федьковича, представляє їх автора «найбільшим зараз поетом Руси-України» [3, 78], варшавський тижневик «*Kłosa*» («Колосся») у 1873 р. Публікація Е. Сверчевського вказує на річ принципову – органічний зв'язок Федьковичевих писань щодо змісту і форми з народною піснею (Федькович, за Е. Сверчевським, – «співець у буквальному значенні цього слова» [4, 102]); автор праці «*Zarysy ruchu literackiego rusinów*» («Нариси літературного руху русинів»), що вийшла у Варшаві 1885 р., уперше говорить про демократичність світогляду Федьковича та особливості його художньої манери [3, 79]; В. Масляк у краківській газеті «*Nowa Reforma*» (1886 р.) порівнює вірші Федьковича з перлами, справжніми квітами, та й написані вони так, що, здається, ніхто не зможе їх наслідувати [7]. До цих характеристик, що формували у поляків початкове враження про Федьковичів феномен і творили, як сказав би І. Франко, узи літературної взаємності між ними й українцями, органічно примикають надруковані у «*Kurierze Lwowskim*» та польськомовному журналі «*Prawda*» федьковичезнавчі матеріали самого І. Франка, зокібна некрологи, написані на Федьковичеву смерть, яка сталася в 1888 р. Буковинець, із погляду цього свого великого наступника в літературі, – «першорядний талант, справжній поет із Божої ласки, щирий русин, неприязель московського монгольства, а тому прив'язаний до нашої (себто польської. – *Л. К.*) народности, шляхетні ідеї якої як поет зумів тим краще відчувати» [5, 200–201]. Ці найпрезентативніші виступи Федьковичевих сучасників створили інформаційне естетико-аксіологічне поле і частково засвідчили великі внутрішні ресурси федьковичезнавства, дали зрозуміти, що воно чим далі, тим більше потребуватиме копійкою систематичної праці, зокрема над створенням «фактографічного фундаменту», і аналітичніших спостережень.

Ось у таку визначальну пору в історії федьковичезнавчої науки й народилася студія Абгара-Солтана – перше ґрунтовне дослідження про цього видатного письменника не лише в українському, а й загальному літературознавстві. Очевидно, на неї було звернуто увагу і видавців, і читацької аудиторії, якщо навздогін за двома пресовими першопублікаціями (в журналі «*Przegląd Polski*» (1891 р.) та часописі «*Краї*» (1892 р.)) у 1892 р. побачило світ окремою книгою краківське видання обговорювальної розвідки. Перш ніж мовити спеціально про неї, ще одна важливе, з нашого погляду, зауваження, що стосується різного статусу літератури польської, твореної на західноукраїнських теренах, такими авторами, як К. Абгарович, і літератури руської (української), яку розвивав Ю. Федькович. З одного боку, обидві літератури у багатонаціональній Австро-Угорській імперії не були державними, а були літературами поневоленних народів. З іншого, існувала суттєва різниця у їхньому, так би мовити, рівні поневолення й особливостях самопочування. У випадку К. Абгаровича та його колег мала місце свідомо орієнтація на ядро етносу (поляків Польщі) – спільноту на той час розвинуту, таку, що, навіть поневолена, продовжувала грати важливу, а то й навіть провідну роль в економічних

зв'язках і міжнародному спілкуванні, якій, зрештою, не треба було, як русинам, витратити зусилля на істотне – кодифікацію національної мови, упровадження її в літературу чи зміцнення національної свідомості інтелігенції. Передача інформації від покоління до покоління, закріплення у психіці комплексу етнічної культури як повновартісної відбувалися само собою. Отож, гадаємо, зовсім не випадковим було те, що поляки Галичини у 1860-х рр. і пізніше домоглися істотного зміцнення на цій території своїх позицій, що не могло не позначитися на домінуючому характері художнього мислення, ідейно-тематичній спрямованості літератури, яку репрезентував Абгар-Солтан, її філософських засадах, суспільному функціонуванні, бо ця література мала іншого, ніж література, яку творив Федькович, соціального замовника та адресата, і саме тому вона була літературою про пригоди і love stories.

Але в тому й суть, що щастя менш продуктивне, ніж нещастя. Відсутність питомої кількісно значної демократичної інтелігенції, власних політичних інститутів, тривалої літературної традиції інтенсифікувала проте зусилля свідомих одинаків, таких як Ю. Федькович, С. Воробкевич. Вони сприяли в обговорюваний період актуалізації внутрішнього ресурсу, а також тому, щоб наздогнати темп загальнокультурний розвиток не лише на Буковині, а й у Галичині, витворення значних художніх досягнень, дещо, може, несподіваних не лише для поляків Польщі (згадаймо захопливу реакцію Е. Ожешко на її відкриття цілого пласту української белетристики, в т. ч. і прози Ю. Федьковича, яку вирішили перекласти польською і видрукувати у спеціальній антології); це було несподіваним і для галицьких поляків. І цього не може приховати К. Абгарович у своїй праці про буковинця, зізнаючись: «із дивною і незрозумілою байдужістю ми досі сприймали життя і культуру братнього нам руського народу, який тісно зв'язаний з нами історичною традицією», а виявилось, що Федькович «має в собі щось з того чару, яким були овіяні великі поети, великі патріоти, великі герої; хоч він писав лише руською мовою, великою схожістю патріотичного духу ... він близький до плеяди наших (себто польських. – Л. К.) поетів, з якими споріднений і кровно» [6, 6–7].

Чи не з цього імпульсивного мистецького подивування, відчуття творчого суперництва як стимулу до творчості, елемента співтворчості, а не лише своїх епізодичних відвідин Східних Карпат у якості мисливця, народжується цей літературно-обдарований поляк як письменник, автор федьковичезнавчої розвідки і творів про Гуцульщину, доволі тонкий обсерватор її природи й ментальності горян?!.. Починається справді діалог культур, зорієнтований, мабуть, не лише на пошук «утраченого раю», художнє освоєння колишніх просторів Польської Корони (з боку К. Абгаровича), як вважає, скажімо, авторка надзвичайно цікавої компаративістської студії про топос Гуцульщини в Абгара-Солтана і Федьковича І. Микитин [2, 10], а не на пошук можливостей, засобів оприявлення і свого індивідуального, суб'єктивного Я. Іншими словами, процес пізнання сусідньої культури, спорідненої етнічною і мовною близькістю, наразі показовий своїм принципом художнього доповнення, стимулювання, що завжди розсуває межі національного та індивідуального художнього сприйняття, виявляючи нові потенціальні можливості творчого пошуку.

І знахідок, творчих та суто наукових, Абгар-Солтан демонструє у своїй розвідці чимало. Передовсім це високошляхетне й навіть радісне, захоплене визнання Федьковичевого таланту, спроможність співвідносити його творчі здобутки із кращими світовими зразками («русський автор піднявся до того рівня, на якому стояли сучасні автори інших слов'янських народів, що мали давнішу цивілізацію і багатші літературні засоби» [6, 30-31]). Життєво-творчий досвід представника гуцульського етносу вивчається галицьким поляком із добросовісністю учня й прискіпливістю майстра, при цьому вперше вибудовується періодизація цього шляху, робиться спроба класифікації написаного, вивченню підлягає фактично найкраще з федьковичезнавчої літератури – праці Ом. Огоновського та М. Драгоманова, а також вивчаються усі опубліковані на той час першоджерела (епістолярні документи, спогади, палітра яких розширюється за рахунок власних «ходінь у народ», не кажучи вже про художні тексти, особливо ранню поезію та повісті). Схоже, праця над Федьковичем давала критикові неабияку насолоду, якої він не може приховати, щедро цитуючи українського письменника у власних перекладах кількох його творів і цим беручи на себе ще й суто філологічну роботу. Заодно даються то лаконічні, то розгорнутіші, але завше місткі характеристики, які й сьогодні мають статус афористичних. Скажімо, за Абгаром-Солтаном, Федьковичева «Пречиста Діво, радуйся, Маріє!» – «це найвища вершина руської лірики», «цей один вірш повинен забезпечити Федьковичеві почесне місце серед усієї плеяди слов'янських поетів» [6, 23].

Виявляючи джерела поетичної творчості свого автора, критик справедливо вказує на враження від реального життя, народнописаний матеріал, особистісні чинники: Федькович цікавий і як

людина, при цьому підхід, подвійний (це людина і своя, бо польської крові, й інша); не обминаються увагою питання оригінальності форми, особливостей версифікації, та й про речі, з погляду критика, слабші говориться стримано і делікатно. Уперше в літературознавстві так повно й нешаблонно розмірковує Абгар-Солтан і про Федьковичеві повісті, їхню специфічну реалістичність, природність та унікальність (бо вони «справляли на читача таке враження, яке викликають описи Гомера, пісні Нібелунгів або героїчні співи південних слов'ян...» [6, 27]). Тож чим це не своєрідна посвідка Федьковичевого етносу, дається зрозуміти: «Коли б з Божої волі гуцульський люд зник з лиця землі, коли б його місце зайняло інше плем'я, то майбутній дослідник знайшов би цих зниклих мешканців гір живими й активними у повістях Федьковича» [6, 27]. Саме оригінальність цього цікавого та симпатичного автора робить його художні твори вартими вивчення, підкреслюється Абгаром-Солтаном, тоді як інтерпретація іншими мовами є проблематичною («про хороший дослівний переклад, який би правильно передавав оригінал, не можемо навіть мріяти» [6, 30]).

Прикро, що, інтерпретуючи такі, що здобули визнання, ранні поезії та повісті Федьковича, Абгар-Солтан чомусь відмовляється спростувати далеко не завжди справедливі категорично-негативні оцінки пізніших його текстів, надто – драматургії, фактично солідаризуючись із ними. Прикро й інше – що цей написаний жваво, емоційно, у кращих традиціях тодішньої літературно-критичної думки текст не позбавлений огріхів у викладі біографічних відомостей, хоч пояснюється це передовсім суперечливістю самого Федьковича як продуцента не реальних, а тенденційно змінених автобіографічних матеріалів, котрі вводили в оману не одного дослідника і на цей раз зіграли таку ж свою роль.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Осягнення польським автором Федьковичевої теми збагатило не лише українську науку та полоністику, вказало на перспективність подібних студій і контактів. Осягнення Федьковича допомогло Абгарові-Солтану, крім того, що виявити свій хист літературознавця, ще й на тій початковій стадії власної оригінальної творчості набути певний художній досвід, що завжди в подібних амбітних натур стимулює творчий процес – байдуже, з якого поля той досвід. Пізнати ці конкретні сліди у прозі українсько-руського поляка означало б вийти на інший, вищий рівень осягнення теми «Федькович і Польща», так само, як на підтвердження перспективності її могло б спрацювати докладніше вивчення польськомовних літературно-критичних матеріалів про Федьковича, перекладів його творів та інших виявів їхнього функціонування в загальному культурному просторі.

Список використаної літератури

1. Барабаш Ю. Про дифузійні процеси і явища в історії українського письменства / Юрій Барабаш // Сл. і Час. – 2001. – № 8. – С. 18–21.
2. Микитин І. Я. Топос Гуцульщини у творчості Кастаня Абгаровича і Юрія Федьковича: автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.01.05 : «порівняльне літературознавство» / І. Я. Микитин. – Тернопіль, 2012. – 20 с.
3. Погребенник Ф. П. Юрій Федькович у слов'янських країнах / Ф. П. Погребенник // Рад. літературознавство. – 1958. – № 3. – С. 76–87.
4. Франко І. Взаємини польської та української літератур / Іван Франко // Франко І. Додаткові томи до зібрання творів. У 50 т. – Т. 53. – К. : наук. думка, 2008. Літературозн., фольклорист., етнограф. та публіцист. пр. (1876–1895). – С. 465–467.
5. Франко І. Осип-Юрій-Ігор Гординський-Федькович / Іван Франко // Франко І. Додаткові томи до зібрання творів. У 50 т. – Т. 53. – К. : Наук. думка, 2008. Літературозн., фольклорист., етнограф. та публіцист. пр. (1876–1895). – С. 200–201.
6. Abgar-Sołtan. Józef Jerzy Hordyński-Fed'kowicz, poeta rusiński na Ukrainie. / Abgar-Sołtan. – Kraków, 1892. – 32 s.
7. Ma*** Wł. Karta z dziejów literatury mało-ruskiej (Z powoda 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza / Ma*** Wł. // Nowa Reforma. – Kraków. – 1886. – 8 lipca.
8. Swierczewski E. Józef Fed'kowicz, poeta ludowy / Erazm Swierczewski // Kłosy, ilustrowany tygodnik. – Warszawa. – 1873. – № 424. – S. 102–104.

Статтю подано до редколегії
11.09.2012 р.